

Englanti yliopiston kielenä

■ Anna Mauranen

Englanti on nykyajan keskeisin kansainvälinen kieli. Se on levinnyt laajemmalle kuin mikään muu kieli aikaisemmin, ja vaikka se on elävä nykykieli, sillä on vieraskielisiä käyttäjiä huomattavasti enemmän kuin äidinkieliä: suhde arvioidaan niinkin ylivoimaiseksi kuin 4:1 äidinkielisten tappioksi.

Englannin vahva asema tieteessä, politiikassa, kaupassa ja liike-elämässä eli keskeisimpien alojen globaalina *lingua francana* on aiheuttanut huolestusta: uhkaako englanti raivata muut kielet tieltään? Tästä on kannettu huolta sekä maissa (Ranska, Saksa), joiden omilla kielillä on aiemmin ollut merkitystä kansainvälisinä tieteen kielinä, että pienehköissä kielissä (Hollanti, Pohjoismaat). Hupenevatko niiden mahdollisuudet toimia edes kansallisen tieteellisen keskustelun ja julkaisemisen kielinä?

Englanti on todellinen uhka muiden isojen kielten asemalle kansainvälisinä tieteen kielinä, mutta suomi tai skandinaaviset kielet eivät edes pyri siihen asemaan. Onko sitten kansainvälistyvissä suomalaisissa yliopistoissa uhkaamassa englannin ylivalta? Kansainvälisten opiskelijoiden ja opettajien määrissä olemme reippaasti alle OECD-maiden keskitason; Pohjoismaista vain Norjassa heitä on vähemmän. Helsingin yliopistossa on kaikkiaan 35 englanninkielistä maisteriohjelmia, kun jo yksin humanistisessa tiedekunnassa voi suorittaa maisterintutkinnon suomeksi tai ruotsiksi 60 pääaineessa. Opetusta englanniksi on siis hyvin vähän. Englantia käytävää vakinaista henkilöstöä on vielä vähemmän. Se, missä englannilla on valta-asema, on kurssikirjallisuus, josta pääosa on englanniksi, kotimaisilla kielillä sitä on vain vähän ja muilla kielillä tuskin lainkaan muualla kuin vieraiden kielten laitoksissa. Tämä ei ole hyvä tilanne.

On perusteltua säilyttää kotimaiset kielet ainakin kandidaatintutkintojen pääasiallisina kielinä. Yliopistot kouluttavat maistereita enimmäkseen Suomen tarpeisiin, ja asiantuntijatehtävät Suomessa edellyttävät kotimaisten kielten taitoa. Vaikka tutkijanuralla tarvitaan kansainvälisiä julkaisuja, myös tohtoreista yhä suurempi osa päätyy töihin yliopiston ulkopuolelle Suomeen. Yliopistollista oppimateriaalia pitää julkaista suomeksi ja ruotsiksi. Alan peruskäsitteet, tieteellinen terminologia ja akateeminen kirjoitustapa tulevat parhaiten tutuiksi, jos niitä on opintojen aikana luettu ja kirjoitettu.

Toisenlainen huoli on se, jota kannetaan englannin kielen kohtalosta: ajatellaan, että vieraskielisten käsissä se rappeutuu, köyhtyy ja yksinkertaistuu. Merkillistä kyllä, tämäkin huoli on levinnyt englanninkielisten maiden ulkopuolelle.

Yliopistoissa on huolestuttu ennen muuta siitä, että opettajien ja opiskelijoiden kielitaidon puutteiden vuoksi yliopistoissa ei opita kunnolla, vaan taso laskee. Tästä on tehty tutkimusta. Eurooppalaiset selvitykset englanninkielisistä opinto-ohjelmista englanninkielisten maiden ulkopuolella osoittavat kritiikin vähentyneen kokemuksen karttuessa: vielä 2000-luvun alussa esiintyi epäilyksiä ja kriittisiä äänenpainoja englanniksi oppimisen tehokkuudesta, mutta kymmenluvun puolivälin jälkeen nämä epäilykset ovat hälvenneet. Suuremmaksi ongelmaksi on viime aikoina koettu se, etteivät kansainväliset opiskelijat opettele kohdemaan kieltä, vaan selviytyvät pelkän englannin varassa. Tämä vähentää todennäköisyyttä jäädä pysyvämmiin sinne, missä tutkinto on suoritettu. Jos Suomi haluaa rekrytoida enemmän kansainvälisiä korkeasti koulutettuja osaajia, tämä koskee myös mei-

tä: kansainvälisille opiskelijoille ja tutkijoille on tarjottava kunnollinen suomen kielen opetus. Tänne ei kotiudu kunnolla kukaan, joka ei osaa suomea.

Tutkimukset englanniksi oppimisen tulokista puhuvat sen puolesta, että vieraalla kielellä opiskelu on tuloksellista. Ruotsissa tehdyn tutkimuksen mukaan rinnakkaiskieliseen fysiikan opetukseen osallistuvat ruotsalaiset ymmärsivät hyvin opetusta, vaikka tekivät vähemmän kysymyksiä ja muistiinpanoja ja myös keskustelivat vähemmän englanninkielisten kuin äidinkielisten opintojaksojen aikana. Opintojen alkuvaiheen jälkeen erot kuitenkin tasoittuivat. Suomalaisen tutkimuksen mukaan teknologian maisteriohjelmassa tenttitulosten jakauma oli aivan sama suomenkielisen ja englanninkielisen ohjelman aikana. Myös tanskalaiset tutkimukset vahvistavat käsitystä, että englanniksi oppii siinä missä äidinkielelläkin.

Vieraskieliseen opetukseen osallistumisesta alemmilla koulutusasteilla on valtavasti tutkimusta, joka yleensä puoltaa sitä, että oppimisteho on vähintään sama kuin äidinkielellä, vaikkakin tilannevaihtelua on.

Kun ajattelee yliopistojen alkutaivalta latinaa käyttävässä keskiajan Euroopassa, tuntuisi erikoiselta, jos vakavasti ajateltaisiin, ettei oppineisuutta voi edistää vieraalla kielellä. Yliopistomaailman kansainvälisyys oli mahdollista, koska kaikki käyttivät latinaa lingua francana. Professorit ja opiskelijat saattoivat liikkua ja levittää tietoa, tutkimusta ja oppineisuutta maasta toiseen ja jakaa ajatuksiaan toistensa kanssa. Nykyiset kansainväliset tutkijaryhmät eri puolilla maailmaa käyttävät englantia lingua francana myös englanninkielisten maiden ulkopuolella. Näin toimitaan pysyvästi huippututkimuksen keskuksissa, kuten Max Planck -instituutissa tai CERNissä. Angloamerikkalaisten maiden omat tutkijaryhmät rekrytoivat globaalisti eikä tutkijan äidinkieli ole kynnyskysymys.

Millaista lingua franca -englanti on? Muodollisesti melko epätarkkaa: etenkin artikkelit, prepositiot ja sanajärjestys poikkeavat kirjakielistä. Epäsäännöllisyydet kuten säännöttömät verbit tai monikottomat nominit pyrkivät sään-

nöllistymään. Näistä ei juuri aiheudu ongelmia ymmärtämiselle. Päästäkseen yhteisymmärrykseen puhujat käyttävät kieliresurssejaan taitavasti: yhteistyössä mukaudutaan toistensa puhe- tapoihin, hyödynnetään muita kieliä, yhteistä kulttuuripääomaa, selvennellään sanomaa.

Opetustilanteissa ollaan taitavia pääsemään yhteisymmärrykseen, kun saadaan hyödyntää luontaisia vuorovaikutustaitoja. Seminaarit ja ryhmätyöskentely toimivat hyvin: osanottajat sopeutuvat toistensa erilaisuuteen ja selvittelevät puhuessaan yhteisiä kielellisiä pelisääntöjä. Väärinkäsityksiä tapahtuu harvoin.

Myös luennoissa toimii vuorovaikutuksellinen ote: jos luennoitsija puhuu vapaasti, tukeutuu myös kirjoitettuun kalvoihin ja toistaa, kehottaa, korostaa ja rakentaa esitykseensä retorisia kysymyksiä, kuulijat ymmärtävät ja oppivat paremmin. Olennaista siis ei ole, että suulliset esitykset valmistellaan niin tarkkaan kielellisen virheettömyysperiaatteen nojalla, ettei erehdyksiä satu. Pintavirheissä voi joustaa yllättävänkin pitkään. Sen sijaan valmistellun esityksen lukeminen paperista on pahinta mitä voi tehdä.

Kirjoitetussa kielessä tilanne on toinen: pintasilauksen on oltava riittävä, jotta uskottavuus säilyy. Mutta siinäkin on jo otettava huomioon nopea muutos lingua franca -englannin suuntaan. Valtaosa lukijakunnasta ei ole angloamerikkalaista eikä välttämättä ymmärrä parhaiten sitä, mikä tiukimmin noudattaa angloamerikkalaisia konventioita. Kun miettii, kenelle kirjoittaa, ei mielessä kannata pyöritellä eleganteimpia muistamiaan idiomeja vaan pyrkiä selkeään kansainväliseen tieteelliseen retoriikkaan. Eksplisiittisyys toimii myös tässä.

Englanti on tullut globalisoituneeseen yliopistomaailmaan jäädäkseen ja sen kanssa on opittava elämään. Globaali englanti on kuitenkin toisenlaista kuin se, mihin koulussa valmennettiin. Uudet avainsanat ovat vuorovaikutuksellisuus ja selkeys.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston englantilaisen filologian professori ja humanistisen tiedekunnan dekaani